BLAGA & MISTERIJE

PROGONI VJEŠTICA U HRVATSKOJ · ZLOČIN I KAZNA

Tko su vještice?

Progoni vještica u Hrvatskoj u srednjem i ranom novom vijeku

PIŠE: DR. SC. DENIVER VUKELIĆ 28.10.2024. 13:32

U popularnoj kulturi 20. i 21. stoljeća jedan od zanimljivijih fenomena povezan je s vješticama. Vještice se odvijek dozivljuju kao neke moćne osobe, uglavnom ženskoga spola, koje se bave kaotičnom magijom, često upitnih etičkih načela.

U romanima, pričama, stripovima, filmovima, televizijskim serijama i video igrama, često se mogu vidjeti prikazi vještica iz prošlosti, kao zlih žena koje su odane đavlu i pokušavaju nanijeti zlo ljudima, uglavnom glavnome liku. No, postoje prikazi i vještica u suvremenome dobu, poput onih u *Vješticama iz Eastwicka*, *Sabrini, malaj vještici*, *Otkriću vještica* te drugima, u kojima jedan ili više likova zadobiva magične moći i bori se njima protiv drugih magijskih praktičara ili bića, ili se pak samo pokušava snaći u suvremenom svijetu i društvu.

Đavlim spletka
(1868) Franz Francken II. 1687.

No, koja je prava priča iza vjerovanja u vještice, tko su one bile, što su ljudi vjerovali o vješticama i kakve je to posljedice imalo za ljudske živote i sudbine u prošlosti? O tome će biti riječi u ovoj serji članaka pod nazivom Progoni vještica u Hrvatskoj u srednjem i ranom novom vijeku.

Na samome početku treba vidjeti otkud dolazi taj pojam, vještica, i što on znači. Medu prvima koji je na našim prostorima pisao o tome bio je hrvatski jezikoslovac 19. stoljeća Bogoslav Šulek. On je o samom značenju pojma *vještica* u hrvatskom jeziku u svome *članku* iz 1874. godine napisao sljedeće: "[...] ta riječ, koja bijaše prije bijeg tanka uma i bistra znanja, postade poruga. Kod starih Slavena zvao se vještac onaj, koji je mnogo znao, a kod Čeha i dan danas znači vještac proroka, to jest onoga, koji i buduće stvari znade." U drugoj polovici 20. stoljeća hrvatski jezikoslovac i etimolog Petar Skok u svome Etimološkom rječniku navodi da riječ *vještica* ili *vještac* proizlazi iz staroslavenskoga glagola *vesti* u značenju "znati".

Početak progona vještica

Znači, to su osobe koje su nešto znale. A što su u znale? Uglavnom je im se pripisivalo da poznaju tajne prirode koje mogu koristiti za dobro i za zlo, no uglavnom se vjerovalo da te magijske moći rabe za nanašanje zla, čovjeku, stoci i urodu.

Vještice bismo, kao magijske praktičarke, mogli svrstati u širu grupu čarobnica. Ako gledamo **zapisnike suđenja za magijske zločina u Zagrebu u 14. i 15. stoljeću** tamo nečemu naći pojma za vještice, već se osobe medusobno optužuju da su "bajalice" (lat. *incantarini* ili "spravitelice napitaka" (lat. *inpocinatrix*).

U kasnijim zapisnicam sa suđenja za vještičarstvo iz 17. i 18. stoljeća, kad već možemo govoriti o progonima vještica, latinski pojam koji se uglavnom koristi jest saga. U sjevernoj je se Hrvatskoj u hrvatskom kajkavskom dijaleku najčešće koristiti posuđenica iz njemačkog jezika, *capiejmica* (za žensku osobu) ili *capiejmjak* (za mušku osobu), što dolazi od njemačkih riječi *Zauberin*, odnosno *Zauberer* koji također u izvornom prijevodu znače "čarobnica" i "čarobnjak" (doslovna njemačka riječ za vješticu je *Hexe*).

Katarina Mudžak / Fragment suđenja (zapisnik) Blaga & misterije

Sve do 15. stoljeća u državama i kulturama staroga i srednjega vijeka Mediterana i Europe magijska je praksa bila sastavni dio života. Ona se uglavnom i nije dozivljavala magijskom u današnje smislu te riječu, već dijelom religijskih praksi ili pak jednostavno načinom kako se nositi sa svijetom oko sebe. Tako se u pravilu nekoga proglašavalo čarobnjakom ili vješticom u negativnom kontekstu, samo onda ako se smatrao da je nekome nanio štetu magijskim putem ili ako su njegove prakse bile strane domaćoj kulturi. Takvi bi primjeri bili sankcionirani u većini zakonika od staroga Sumera do europskoga srednjega vijeka. Magijski je zločin bio zločin kao i svaki drugi, ako je magijskim putem nekome nanijeta štteta, krivac je za to trebao platiti: novčano ili imovinom, tjelesnom kaznom, izgonom ili glavom.

Medutim, od kasnoga srednjega vijeka počeo se širiti u zapadnoeuropskom kršćanstvu teološki **koncept vještice** kao osobe koja je u dosluhu s Đavlom i demonima, te od njih dobiva različite moći kako bi nanijela štetu ljudima, i to ne stanovima već ljudima iz vlastite zajednice, susjedima, sugrađanima ili suseljanima.

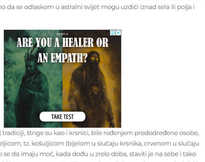

U zapadnom i središnjem dijelu Europe tim su optužbama mogli biti podvrgnuti podjednako i žene i muškarci i djeca, i siromašni i bogati. U njemačkim državama 15. stoljeća u progonima vještica stradavala su čitava sela i gradovi, bez obzira na spol, dobi i društveni položaj.

Poznato oko četiri stotine slučajeva

Na hrvatskim je prostorima dosad poznato oko četiri stotine slučajeva sudskih progona za magijske zločine, te stotinjak (ranosudskih seoskih ili lokalnih i lomaca. Svi su oni bili vezani uz mjerenje prema ženama iz najnižih društvenih slojeva, kao i prema nekolicini muškaraca, jednako tako kmetova ili sitnoga građanstva.

U 17. i 18. stoljeću u Hrvatskoj se pod pojmom vještice (lat. *saga*) *maže* uniformno gledati zamišlja osobe, najčešće žene, koja je sklopila ugovor s đavlom da će činiti zlo i štetu kršćanima, spolno općila s njime, ubijala djecu, bacajuć uroke donosila bolest, sušu ili nepidnost, uzimala mljiječ kravama, uništavala ljetinu, stoku i imovinu bacajuć tuču iz zraka te se povremeno sastajala na sjelima s drugim vješticama, orgijajuci, prekomjerno se gosteći i obezvredujuci svete simbole krža i sveteca. Optužbe bi obično započinjale zbog nekog spora između susjeda ili sumnje na svakodnevnu magijsku praksu, a pod ispitivanje, torturom, uglavnom bi završile s u pravilu jednoobraznim optužbama za gore navedene zločine.

U ovoj čemo se serji članaka na portalu Blaga & misterije baviti upravo ovim fenomenom: kako je on nastao, što je vijecalo na njegov razvoj, kako je on funkcionirao u svakodnevnom životu ljudi i kako i na koje načine se ljudi stradali zbog ovih vjerovanja.

No, zanimljivo je, što na našim prostorima postoje i još neka shvacanja pojma vještica, prošla i sadašnja, osim ovih navedenih.

Shvačanja pojma vještica

Prvi je koncept vještice kao *štrige* **ili** *štriguna*, odnosno specifične magijske osobe koja dolazi u kombinaciji s vjerovanjem u **magijsku osobu krsnika**. Ova se vjerovanja sačuvana u tradiciji južne Slovenije i Hrvatske, Istre, Kvarnera i Dalmacije, a mogu se, iduci u prošlost, u povijesnim i drugim zapisima najdalje pratiti do u 17. stoljeće. Za njih se danas pretpostavlja da su vrlo vjerojatno još i starija i da su preživjele i amalgam starovjernih šamanističnih magijskih praksi vezanih uz kultove plodnosti u Slavena, Avara, Huna i drugih naroda koji su u različitom vremenskom razdoblju kraja kasne antike i početka srednjega vijeka promijenili kulturni i religijski obzor hrvatskog povijesnog prostora i negije svojim naseljavanjem i stapanjem s lokalnim romanizianim stanovništvom.

Hrvatski etnolog Tomo Vinčkaj, smatra da podrijetlo pojmova *štriga* (ženski rod) i *štriguna* (muški rod), dolazi iz latinske riječi strix, u značenju "vještica", što je jednako i u rumunjskoj riječi strigoi. Za štrige se vjerovalo da su magijske osobe koje posjeduju nadnaravne moći kojima mogu naštetiti ljudima i imovini uz pomoć svojih urođenih talenta za korištenje psihonavigacijske magije vezane za kultove plodnosti, odnosno da se odlaskom u astralni svijet mogu uzdići iznad sela ili polja i nanijeti oluju ili tuču.

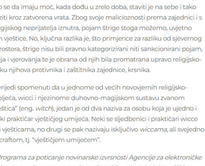

Prema hrvatskoj i slovenskoj tradiciji, štrige su kao i krsnici, bile rođenjem predodređene osobe, rođene s amnionskom postetijcom, tz. kožuljicom (bijelom u slučaju krsnika, crvenom u slučaju štrige ili štriguna), a vjerovalo se da imaju moć, kada dođu u zrelo doba, staviti je na sebe i tako postati neviđljivima te prolaziti kroz zatvorena vrata. Zbog svoje malicioznosti prema zajednici i s pogledom na štrigu kao magijskog nepriatelja iznutra, pojam štrige stoga možemo, uvjetno rečeno, izjednačiti s pojmom vještice. No, ključna razlika je, što primjerice za razliku od sjevernog ili jugoistočnog hrvatskog prostora, štrige nisu bili pravno kategorizirani niti sankcionirani pojam, već su bile dio pučkih tradicija i vjerovanja te je obrana od njih bila promatrana upravo religijsko-magijskim pristupom u obliku njihova protivnika i zaštitnika zajednice, krsnika.

Na samome kraju, svakako vrijedi spomenuti da u jednome od većih novovjernih religijsko-magijskih sustava 20. i 21. stoljeća, wicci i njezinome duhovno-magijskom sustavu zvanom "vještičje umijeće", naziv "vještica" (eng. *witch*, jedan je od dva naziva za osobu koja je ujedno i **sjedbenik wicce,** ali i magijski praktičar vještičjeg umijeća. Neki se sjedbenici i praktičari wicce ujedno nazivaju vješticama i vješticama, no drugi se pak nazivaju isključivo wiccama, ali svejedno naznačuju da se bave witchcraftom, tj. "vještičjem umijećem".

Članak je sufinanciran iz Programa za poticanje novinarske izvrsnosti Agencije za elektroničke medije RH, temeljem javnog poziva za ugovaranje novinarskih radova u elektroničkim publikacijama.

AGENCIJA ZA ELEKTRONIČKE MEDIJE

#IZBOR #PROGONI VJEŠTICA #VJEŠTICE

14.09. - 20.10.
SPLITSKI FESTIVAL JEDRENJA
Regatna događanja u Splitu
Splitski festival jedrenja objedinjuje mjesec dana jedrenja povezujući regatna događanja
SFJ
Otvori
Blaga & misterije
24.818 followers
Follow Page